

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій

XI

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

25-26 квітня 2024 року

Матеріали

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ ХІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ,
ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 25-26 квітня 2024 року)

Суми, 2024

С-70 Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства:

Матеріали одинадцятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 25–26 квітня 2024 р.)

/ уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2024.

300 с.

До збірника увійшли наукові матеріали, присвячені актуальним проблемам сучасного перекладу, етнолінгвістики, стилістики, методики та методології сучасних мовознавчих та літературознавчих дисциплін. Складовою збірника є наукові розвідки з питань релігії та культури, соціальних і міжкультурних комунікацій, психологічної теорії та практики, соціологічних досліджень.

Для викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та коледжів, усіх, хто цікавиться питаннями соціогуманітарного напрямку.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Formation of Higher Educational Institutions' Students. *World Journal of English Language*. 2023. Volume 13. Issue 8. Pp. 130–137. URL: <https://www.sciedupress.com/journal/index.php/wjel/article/view/23267>

4. Strengthening Intercultural Dialogue URL: https://issuu.com/esnint/docs/intercultural_dialogue_manifesto_-_web/s/11675133

5. Tuuli Lähdesmäki, Aino-Kaisa Koistinen & Susanne C. Ylönen .What Is Intercultural Dialogue and Why It Is Needed in Europe Today? *Intercultural Dialogue in the European Education Policies*. 2020. Pp. 1–20. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-41517-4_1

Олександр Дядя,

аспірант Сумського державного університету

ТЕОДИЦІЙНА ПАРАДИГМА ТОМІЗМУ ТА НЕОТОМІЗМУ

Термін «теодіцея», утворений від грецьких слів «бог» (theos) і «праведність» (dike), узагальнює одне з найбільш вічних та глибоких викликів у філософському та богословському дискурсі – злагодження існування зла та страждань у світі з поняттям милосердного та всемогутнього божества. Вперше уживане філософом Готфрідом Лейбніцем на початку XVIII століття поняття теодіцеї стало важливою темою у вивченні релігії, етики та метафізики. У своєму корінні теодіцея зіткнулася з парадоксом, який загадковий для мислителів різних культур та епох: якщо божество є всемогутнім та бездоганно добрим, як ми можемо пояснити поширеність страждань і несправедливості у світі?

Це питання не лише залишається у абстрактних просторах філософської думки, а й стосується людського досвіду, особливо в моменти особистої та колективної трагедії. Значущість теодіцеї полягає в її спробі відповісти на фундаментальні питання про природу божества, проблему зла, людську діяльність та моральну структуру всесвіту. Вона вирішує витончені перехрестя божественного провидіння, вільної волі та моральної відповідальності, пропонуючи можливість зрозуміти, як різні культури та інтелектуальні традиції

намагалися зрозуміти людське страждання в контексті більшого космічного порядку.

Тема теодицеї залишається актуальною через кілька ключових причин. Теодицея, яка ставить питання про пояснення присутності зла у світі, залишається важливою проблемою для філософії та релігії. Томізм та неотомізм – два основних підходи, що намагаються відповісти на це питання. Зростання різноманітності релігійних і філософських підходів у сучасному світі створює потребу в порівняльному аналізі різних традицій, таких як томізм та неотомізм. У зв'язку з технологічними, соціальними та моральними змінами у світі, питання про природу зла та роль Бога в контексті цього зла залишається актуальним і потребує переосмислення. Зростання наукових досліджень у сфері космології, еволюції та психології також ставить під сумнів традиційні релігійні уявлення про природу Бога та зла. Порівняльний аналіз теодиційних підходів може допомогти в розумінні цих складних питань. Відтак, обговорення теодиційної парадигми томізму та неотомізму може внести важливий внесок у філософську та релігійну дискусію, а також допомогти у зрозумінні сучасних викликів та тенденцій.

Засновником томістичної філософії є один з найвеличніших святих Католицької Церкви св. Тома Аквінський (1225–1274) – теолог, філософ-схоласт, послідовник у чернецтві св. Домініка Гузмана, засновника Ордена Проповідників (Орден Домініканців), до якого також належав св. Тома Аквінський, автор фундаментальних богословських та філософських праць «Сума Теології» та «Сума проти язичників». Був канонізований папою Іваном XXII у 1323 році. За свої праці проголошений Учителем Церкви у 1567 році і прозваний *Doctor Angelicus*, *Doctor Communis*.

Ми не можемо обійти увагою «*Quinque viae*» – п'ять шляхів, які були розвинені Святим Томою Аквінським для доведення існування Бога. Вони є основними аргументами в його філософській роботі «Сума теології». Вражає кількість літератури присвяченому цьому питанню українською мовою [1]. Також ці шляхи були грунтовно опрацьовані Е. Жільсоном у його праці «Томізм».

[2]. Ці шляхи є важливими не лише для доведення існування Бога, але також мають значення для теодіцеї - вирішення проблеми відношення між Богом і злом. Опираючись на віру, св. Тома пропонує так звані «*quinque viae*» (п'ять доріг), які можна назвати шляхами: 1) «*ex parte motus*»; 2) «*ex ratione causae efficientis*»; 3) «*ex possibili et necessario*»; 4) «*ex gradibus qui in rebus inveniuntur*»; 5) «*ex gubernatione rerum*». Кожен з цих шляхів, у свою чергу, слідує п'яти головним етапам. 1. Встановлюється обране дане явище з нашого земного досвіду: космологічний етап, викликаний здивованістю фактом реальності буття, де питання вже криється в досвіді світу і вимагає відповіді – остаточної підвалини (проте, хто сам абсолютно позбавлений цієї підвалини). 2. Це дане покладається у своєму існуванні на когось, що існує поза ним. 3. Те, що залишається по той бік себе самого, згідно з логікою, не може проходити до безконечності: «*regressus in infinitum*». 4. Як наслідок, напрошується й висновок: є якась причина. 5. Той, кого виводиться у четвертому етапі, ідентифікується з Богом.

Ці аргументи не лише допомагають довести існування Бога, але й мають значення для розуміння теодіцеї, оскільки вони показують роль Бога як першої причини, безумовної дійсності, джерела досконалості, інтелектуального організатора і керівника всього існуючого.

Це важливий парадокс, який відображає суперечливість між розумом і вірою у філософії теодіцеї, зокрема у томізмі. За томізмом, розум і віра мають бути взаємодоповнюючими, а не протиставленими. Розум допомагає розуміти світ через природний порядок і логічний аналіз, тоді як віра впроваджує аспекти духовного та морального розуміння, які можуть перевищувати можливості розуму. Проте, коли розум не може знайти логічних або емпіричних підстав для віри у Бога, це може породжувати сумніви і проблеми. Іноді віра може здається «сліпою», коли вона не підтримується розумовими аргументами або доказами.

Таким чином, існує небезпека в тому, що без розуму віра може стати сліпою ірраціональністю. Святий Тома Аквінський дійшов висновку, що віра без розуму не є повноцінною, і навіть небажаною, оскільки вона може вести до

віддалення від істини. Таким чином, згідно з томізмом, істинна віра повинна бути розумово обґрунтованою і доповненою розумом.

Цілком зрозуміло, чому співвідношення між вірою та розумом залишається однією з найважливіших тем у філософії та релігійній думці. Ця проблема пронизує всі аспекти життя та знань, маючи стосунок як до онтології (вчення про існування) так і до гносеології (вчення про пізнання). Співвідношення віри та розуму відкриває можливість глибшого осмислення не лише емпіричних феноменів, але і основних питань про природу Буття. Поєднуючи релігійну віру з розумовим аналізом, ми можемо створити комплексний підхід до розуміння світу. Особливо в сучасному світі, де ідеології можуть звужувати ідеї та розумові перспективи, важливо забезпечити філософське обґрунтування співвідношення віри та розуму. Це дає можливість уникнути збіднення змісту і неадекватного тлумачення релігійних понять, а також дозволяє висунути більш глибокі і критичні погляди на складні питання життя і буття. Таким чином, подальше філософське розглядання співвідношення між вірою та розумом є важливим для розвитку нашого розуміння світу і нашого місця в ньому.

Томістська доктрина підтримує гармонію між вірою та розумом, вважаючи їх взаємодоповнюючими. Жак Марітен, розглядаючи цей принцип, зосереджується на ключових проблемах онтології (вчення про існування) та гносеології (вчення про пізнання). У своєму аналізі він не лише розглядає співвідношення віри та розуму в культурному контексті, але й зосереджується на апологетиці (обороні віри) та обґрунтуванні нових методів доведення існування Бога.

Жак Марітен висловлює негативну оцінку наслідків галілео-картезіанської революції для європейської культури. Він підкреслює, що ця революція розірвала традиційні зв'язки між філософською та теологічною мудрістю з наукою та цілісністю культури, які існували протягом середньовіччя. Ця «секуляризація» знань призвела до віддалення від традиційних цінностей та втрати зв'язку між релігійними ідеями та науковими дослідженнями. Жак

Марітен розглядає це як трагічну катастрофу, оскільки він вважає, що це призвело до жахливих подій у ХХ столітті. Він спостерігає втрату духовного орієнтиру, який колись забезпечував єдність та гармонію в європейській культурі. Така критика відображає його погляди на важливість збереження традиційних цінностей і зв'язків між релігійною та науковою думкою для забезпечення духовного здоров'я суспільства.

Ще одним із засобів розгляду гармонії віри та розуму, за Жаком Марітенем, є звернення до «п'яти шляхів» доказу буття Бога та доповнення їх нетрадиційними шляхами, які виникли внаслідок світовідчуття ХХ ст. За думкою Жака Марітена, у сучасну епоху онтологічно-логіко-казуальний шлях розв'язання проблем теології уступає місце антропологічним аргументам. Він обґрунтовує це тим, що сучасний світ часто відчуває потребу в більш особистому підході до віри, що враховує людський досвід та внутрішні переживання.

Жак Марітен також стверджує, що «п'ять шляхів» доказу існування Бога Аквіната, хоча вони можуть здаватися невідповідними духу нашого часу, залишаються важливими і актуальними. Він вважає, що Аквінат, використовуючи принцип аналогії та шукаючи першопричину, зумів побудувати систему доказів, що логічно ведуть до висновку про існування Бога. Однак Марітен додає, що важливо не лише використовувати принцип «потреби першопричини», але й враховувати різноманітність підґрунтя. Це вказує на потребу у комплексному підході до віри та розуму, який враховує різні аспекти людського досвіду та знань. Такий підхід допомагає відновити традиційні догми томізму, узгоджуючи їх з сучасними вимогами та реаліями.

Цікаво розглянути, як Жак Марітен розширює та обґрунтовує «п'ять шляхів» доказу існування Бога, що були сформульовані Святим Томою Аквінським. У першому доведенні Жак Марітен вказує на потребу знаходження початку руху, який впливає з проявів цього руху. Він обґрунтовує це вченням Аристотеля про першодвигун, хоча відрізняється від Аквіната у тому, що Аристотель не вважав це за щось надприродне.

Друге доведення Марітен ґрунтує на припущенні діючої першопричини,

що породила світ. Це доведення, як він вважає, фактично заперечує універсальність каузального зв'язку, так як Бог виступає як причина, яка містить у собі підґрунтя.

Третє доведення виходить з розгляду можливого та необхідного, показуючи відмінності між ними і ведучи до висновку, що є щось надприродне, що є джерелом цієї необхідності.

Четверте доведення виходить з розгляду ступенів довершеності в світі, які ведуть до прийняття Бога як найвищого ступеня довершеності.

І, нарешті, «п'ятий шлях» виходить з пошуку Бога як кінцевої мети в світі, як інтелекту, що спрямовує всі речі до їх фінішної мети. Жак Марітен усвідомлює різноманітність і складність цих аргументів, але він підтримує їх як спосіб досягнення глибокого розуміння Божества та його ролі в світі. Ці доведення становлять складний та важливий аспект теології та філософії, що залишається предметом обговорення серед вчених.

Цікаво, що Жак Марітен вважає традиційні шляхи доказу існування Бога недостатніми і звертається до своїх власних, антропоцентричних аргументів, які базуються на «метафізичному» світовідчутті. Одним із таких аргументів є його шосте доведення, яке використовує гносеологічний аспект проблеми безконечності. Це доведення виходить з екзистенціального досвіду людської свідомості і веде до висновку про безсмертя нашої думки та її «попереднє існування» у розумі Бога. Жак Марітен спирається на внутрішній досвід людини та її пошуки сенсу існування, щоб аргументувати існування Верховного Існування. Цей підхід відображає більш сучасне розуміння людського досвіду та внутрішньої духовності, що враховує не лише розумовий аспект, а й емоційний та екзистенціальний. Жак Марітен намагається зблизити філософські та релігійні аспекти, щоб створити більш цілісне та відповідне сучасному світові розуміння Божества та його ролі в житті людини.

Так, підхід Жака Марітена до вивчення взаємозв'язку віри та розуму включає як відновлення традиційних догм томізму, так і розвиток його власних антропоцентричних аргументів, що базуються на світовідчутті. Він намагається

поєднати класичні теологічні принципи з сучасним розумінням людської душі та її співвідношення з Богом. Проблема взаємозв'язку віри та розуму у творчості Марітена дійсно має потужний потенціал для живлення духовних прагнень сучасної особистості та суспільства. Він створює інтелектуальний простір, де людина може розвивати свою духовність, поєднуючи розумовий аналіз з внутрішнім досвідом та почуттям віри. Такий підхід сприяє пошуку глибшого розуміння сутності людської існування та місця людини в космосі, створюючи основу для розвитку духовної гармонії та особистісного зростання.

Отже, Тому Аквінського і Жака Марітена можна порівняти як філософів і теологів, які обидва розвивали томістичну традицію, але знаходилися у різних історичних та інтелектуальних контекстах. Ось деякі аспекти порівняння:

1. «Історичний контекст»: Тому Аквінського можна розглядати як представника середньовічної філософії та теології, що спирався на догми християнства та аристотелівську метафізику. З іншого боку, Жак Марітен працював у 20 столітті, вплив якого відчував секуляризм та розцвіт наукового методу.

2. «Методологія»: Обидва філософи використовували логічний та метафізичний аналіз у своїх розвідках, але Жак Марітен, можливо, більше акцентував увагу на внутрішньо-особистісному досвіді та психологічних аспектах віри.

3. «Підхід до віри та розуму»: Тома Аквінський вважав, що віра та розум можуть і мають співіснувати, але їхні функції відрізняються. Він підтримував ідею, що розум може досягнути певного рівня розуміння Бога через природний розум, а віра доповнює його, розглядаючи релігійні та догматичні аспекти. Жак Марітен також вивчав це питання, але, можливо, більше акцентував на глибинних емоційних та екзистенційних аспектах віри.

4. «Філософські внески»: Хоча обидва філософи спиралися на томістичну традицію, їхні внески були різними. Так, Тома Аквінський вніс значний вклад у розвиток схоластики та аристотелізму в християнстві. Його «П'ять шляхів» до доказу існування Бога залишаються ключовими в апологетиці. Жак Марітен, з

іншого боку, був більш спрямований на сучасний світ та проблеми, які виникають з цього контексту, спробуючи привнести філософію і теологію в діалог з сучасними науковими та філософськими тенденціями.

Отже, хоча обидва філософи спільно користувалися томістичною традицією, їхні підходи до віри, розуму та філософських питань виявляють різні акценти, які відображають їхні індивідуальні особистість і інтелектуальні уподобання.

Список використаних джерел:

1. Гонсалес А. Теодіцея, ч. 1. / пер. Б. Завідняка. Львів, 2006.
2. Олексюк В. Основи реалістичної (аристотелівсько-томістичної) філософії. Чікаго-Мюнхен, 1981.
3. Завідняк Б.Т. Феномен релігійної філософії: Критичний аналіз. Київ, 2021.

Науковий керівник – Лебідь А.Є., доктор філософських наук, професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій.